

ДЕЗИНТЕГРИСАНИ СУБЈЕКТ НЕНАДА МИТРОВА КРОЗ ПРОЗУ РАДОМИРА КОНСТАНТИНОВИЋА

*Ја сам у прошивречном, парадоксалном подухвају: да будем у
ајсолују, као у нишавилу, дакле у покушају да будем и да не будем.
Р. Константиновић, Пенџаграм или белецке из хоћелске собе*

Радомир Константиновић је једном приликом, али никако иронично, изговорио синтагму „привилегија маргинализације”. Колико је те и такве привилегије свих маргиналаца српске културе и књижевности остало на страницама проказаних, одстрањених или напосто необјављених књижевних творевина још остаје да се сагледа. Срећом, зависно од историјско-друштвених прилика или пак констелација одређених животних факата и маргина зна да постане центар, па васкрсавају и рукописи давно заборављени, одбачени и изопштени. Тако васкрсава и поезија Ненада Митрова, убогог и несрећног, скрајнутог и за живота и након смрти, поезија о којој је писао још један маргиналац српске књижевности, Радомир Константиновић. Но, иако је о њему писао као критичар и теоретичар, прозно дело Радомира Константиновића и поезију Ненада Митрова идејно сплићу многе, на први поглед, невидљиве нити. У својим романима, тзв. истраживачком подухвату, Константиновићев субјекат се затиче на међи између форме и антиформе заробљен амбивалентним осећањем, у вечитом испитивању себе, себе као објекта сопствених мисли, у константном увирању из Себе у Другога и обрнуто. Фрактални субјекат Ненада Митрова такође стоји, како Константиновић каже, „на периферији сопствене суштине”, разилази се под напором сопствених мисли, растрзан између тела и душе, између потребе за спасењем и сатанизовањем сваког таквог покушаја, између потребе и жеље, између мржње и љубави, сломљен и скрхан неправдом, сопственим теретом, телом као тамницом. Из сваког његовог стиха вршти вапај побуне, побуне против живота, тела као задате и довршене форме, побуне против невештог творца. Отпадништво, раскол, сумња, раздор, очај, грех, искушење, болесно таласање наспрам углађеног, математички прецизног стиха, устоличене форме и конвенције. Ова подвојеност најупадљивија је одлика његовог поетског израза. Форма и биће поезије у непрестаном су

судару, а из те колизије може се ишчитати специфичност, непоновљивост овог песника.

Дезинтегрисаност лирског субјекта Ненада Митрова ишчитава се на неколико нивоа, првенствено се огледа у расколу између душе и тела, два потпуно одвојена света, где се тело проматра као објекат, објекат твораштва, неправедно додељен субјекту душе. Но и душа је сама у себи распопућена, те своју многострукост он јасно исказује у песмама „Ја” и „Јецаји душе отпаднице”.

У песми „Ја” његов субјекат се поново узалудно обраћа створитељу вапећи да се разазна смисао у хаосу његове дезинтеграције: „Памет безмало сва ми је већ од сумња пресвисла – / сад захтевам од тебе свог бића кључ. / Демијурже, ти надри-боже, зажди луч, / јасност најзад да озрачи тмушу пустиг несмисла! / Реци зашто ја нисам јединство, него свашта? / Скуп многих Ја, где свако другом служи смеру, / те се о власт јагме, и гушају, и ждери? / Шта је на мени језгро, шта само љуска ташта?”

Ова идеја понавља се у песми „Јецаји душе отпаднице”. Поново се спомиње црни Демијург као главни кривац те уможности субјекта:

„На жалу безбројних је врећа била рпа. / Између њих, тад црни Демијург изабра / баш ону најгору и трошну што од крпа / најтрајавијих беше сашивена сва, / па у ту врећу мене без питања стрпа: / – Ово двоје, рече, нек се зове Ја!”

Ово умножавање идентитета, почев од раздвајања доживљаја сопствене корпоралне егзистенције и властите нутрине коју назива душом, до растакања исте веома је сродно медитативном субјекту Константиновићеве прозе. Његов субјекат у сталном истраживању себе самог у основи деструира картезијанску дефиницију субјекта. Мишљење се, у његовој интерпретацији, не показује као еквивалент постојању и утврђености субјекта у себи, већ напротив. Мишљење је основ за растакање идентитета, јер се Ја поставља као објекат сопствених мисли, а при том процесу долази до увек нове и нове спознаје себе, при чему наслојавање таквог искуства чини субјекат фракталним, дезинтегрисаним и у себи неутврђеним. Таквом субјекту који није самоидентичан, непомерљив и статичан, кретање и активизам показују се као вишеслојна одредница, истраживање и настајање без коначне сводивости. Такав субјекат стоји наспрам сваке статичности, затворености и форме. Драма самоистраживања, као централна преокупација Константиновићевих романа, интензивира се субјектовим амбивалентним односом према његовој одредбеној инстанци, односно отврености, антиформи. Он, парадоксално,

тежи за својом супротности, за смирајем, за затвореном формом. То је најексплицитније изражено у прози *Ахасвер или шракїаїї о пївској флаши*, где је за субјекат узет симбол Ахасвера, вечно лутајућег Јеврејина, као симбол безграничне свести, који заправо тежи свршеној форми оличеној у пивској флаши.

Симбол Ахасвера употребљава и Митров. Присећајући га се у песми „Једна комична шетња”, он имплицитно успоставља паралелу са његовим проклетством, са вечним, недокучним лутањем. Интересантно је, међутим, што у тој песми поставља слику Ахасвера наспрам слике о поклоњењу Христу: „Поред нас је прошла литија / С црвеним барјацима Исуса Христа / Са читавом збрком кењкавих псалама ’Блажених Марија’ / И скрушених генуфлексија / И чудним једним скоком у мишљењу / Ми се изнебуха сетисмо / ’трогателног’ житија / Проклетог чиче / Из приче се-добрадог Ахасфера”.

Тако се, слично Константиновићевом симболу, позиционира насупротив утврђеној, задатој, устоличеној форми, форми религиозности и лику Христа, Ахасвер, као оличење проклетства, антиформе, безобличног и бесциљног лутања, несвршености.

Веома је индикативно што је лирски субјекат Ненада Митрова у сличној борби. Као што је већ споменуто и наведено, то је првенствено немогућност центрирања у себи самом. Постизање самоидентичности показује се као свирепо немогућ подвиг који га оставља на ветрометини очаја, бола и раскола. Првенствено неусклађеност у себи, немирење са сопственим телом, а напоследку и однос форме поезије и њеног бића који су у потпуном нескладу, а на шта је управо Константиновић указао. Он тврди да је Митров заправо версификовао свој ужас, како каже, реч по реч. Такав формализам с једне стране и извесна заједљивост према сопственом изразу јесте једна од модификација амбивалентног односа према форми субјекта Константиновићеве прозе. Он каже: „Манирисати” изражајно, – и то, увек у врхунској версификаторској педантерији, – овде где је Ненад Митров значи ’злобу’ (бити ’злобан’) према сопственом изражају, или према сопственом Ја које захтева да се изрази (*да буде*), – то значи *сарађиваїи* са силама сопствене негације, са безизразом или не-бићем (ништавилом). Он је једнак и злобан према себи, затвореном у наказно тело, онако како је према њему јетка и иронична воља која га је у то тело затворила.”⁸² Управо у овом наводу може се ишчитати вечита агонија мислећег субјекта, дакле бити заробљен у задатој форми и

⁸² Радомир Константиновић, „Маказе Ненада Митрова”, *Трећи програм*, 27, Београд 1975, 353.

бити у сталној потреби да је се реши или обрнуто, лутати просторима самоистраживања без икаквих утврђених координата и попут Константиновићевог Ахасвера, патити за смирењем и завидети једноставној форми пивске флаше. У песми „Ја”, која је најреферентнија по питању овог проблема, субјекат Ненада Митрова се тражи и пита шта је суштина његовог Ја и које од толиких слојева јесте најбитније и да ли се, коначно, оно уопште може и одредити: „Где је сада у овој незграпној збрци Ја најбитније? / Шта је на мени само ко посукност стаклена, / А шта укореењена, првенствена суштина? / Доброта моја да л’ је збиља и врлина, / Ил’ негација опора И иронија паклена? / Зашто ћутиш? – Ах! Видим, ти пород си ништавила, / тек доконог ми ума мутна, шупља творба, / неуспео тек израз унутрашњих борба, / у тебе да би савест сву моју кривицу ставила! / Право Ја? – Није л’ сва ова смеша, можда, копија / Извитоперена нечег што је с Ону страну?”

Пишући о Митрову Константиновић закључује да је у највећем броју стихова он сентименталистичко-рационалистички песник, песник, како тврди, неизлечиве противуречности: „у његовом тексту сентиментализам као да се надмеће се рационализмом, али преко иронисања и само-иронисања: иронија овде повезује сентиментализам и антисентименталистичку церебралност. Ако ова иронија, у највећем броју стихова Н. Митрова, изгледа непресушна, то је зато што је Н. Митров остајао као распет између сентиментализма и церебралности: увек негде изван себе, и неспособан да се са замахом сопствене осећајности усагласи, да јој се преда; увек на периферији сопствене суштине, од које је зазирао.”⁸³

Његово непристајање на тело као такву задату и, у исто време, наказну форму, рефлектује се у константној побуни против творца, против мрачног Демијурга, како га он назива. Побуна против форме, против тела као објекта (које је веза са светом, како наглашава Константиновић) може се читати и као побуна против задатог, довршеног, одлученог, решеног. Иронијски отклон према врховном твораштву, према парадигми стварања, налази се у многим песмама. У песми „Plaudite, Creaturae!” он зазива Сотону, постављајући га као отворену алтернативу Творцу. Наспрам уређеног света, иронично га назвавши „најбољи могући” он захтева поновну побуну, реконструкцију прастаре библијске слике, захтева свргавање Творца и уништење створеног, задатог. Он тражи Антихриста, дакле, антиформу: „(Ако дотле војска адских санкилота) / большевици пакла / не буду дигли свемирску револуцију – /

---

⁸³ Исто, 354.

подземна ако раја / не буде дотле макла / Бога Саваота / свргла га са трона, оборила без пардона / сав тај 'најбољи могући' / поредак ствари / 'узвишену' институцију / монотеистичке диктатуре... // Белзевубе, / бунтовниче стари, / нећеш ли се скоро пренути? / Нећеш ли се поново кренути / да нам правду једну извојујеш правичнију / место ове полутанске и грубе, / другу једну да нам освојиш збиљу, / светлију, солиднију, логичнију?"

У песми „Недокучне тајне” побуна прелази у крајњу резигнацију где лирски субјекат схвата да би под окриљем религиозности, макар лажно прегурао безизлазно стање у коме се налази. Лишен Бога и вере, како каже, он се налази сред супротних сила које се боре у њему: „Без иоле мира и склада, лишен Бога и вере / Са подмуклим црвом у глави и натуптеним челом, / Посувраћен, раздешен душом, стидним поткопан телом, / с кржљавијим смислом за живот од ма које монере – / сред метежа супротних сила што се у мени кољу, / ја нигде не налазим штита да им могу одолет' / нит игде примећујем гесло да ми поврати полет, / ја подршке не видим нигде за оронулу вољу.”

Овде се, такође, варира мотив умножених идентитета, супротних сила, које се сучељавају унутар њега. Лишен Бога, лишен детерминанте и сигурности, он плута унутар себе ослабљене воље без снаге за покрет, за промену. Управо насупротив овој стоји, по мишљењу многих, најуспелија Митровљева песма „Маказе амо!”, која сублимира готово све поменуће одреднице његове поезије. Константиновић је назива супериорношћу побуњене воље, приликом за израз сопствене воље и снаге. Она је, најпре, размачување с формом, са делом омраженог творца, она је окретање у правцу разрешења те форме, окретање ка трансценденцији, окретање ка бескрају, активизам. И Константиновић у свом првом роману *Дај нам данас* има сличан симбол, бријач. Бријање се у једном делу романа показује као компулсивна радња која заправо с једне стране, обнавља везу с корпоралном егзистенцијом, а с друге стране, има потребу да је угаси. Бријање се понавља и зазива: „Бријач ме чека. Један незавршени посао. Ја не смем на друго да мислим.”⁸⁴

Бријач се касније показује као оруђе суицидалног чина, попут Митровљевих маказа. Самоубиство се показује као отпор пасивности, као једина „могућа манифестација слободне воље”. Деструкција себе самог је разрешење, ослобођење задате форме, ослобођење и од света који је такође конкретан тоталитет, датост. Тиме се, такође, поново размачува с Творцем, с креатором

⁸⁴ Радомир Константиновић, *Дај нам данас*, Нолит, Београд 1963, 23.

такве срамне тамнице: „Маказе амо! Оштре дајте ми маказе! / Да раскројим то траљаво ткиво, / у месо задрем јалово-живо. / У наслугу ову бајну недуга и наказе!”

Константиновић тврди чак да је деструкција тела заправо изједначење са самим врховним субјектом, „излазак става пасивног објекта, превазизилажење пасивности самоубиством као једино могућном и последњом шансом за субјективитет овога у највећој могућој мери објективисаног духа”.⁸⁵

Симбол пустиње још је један у низу који спаја Константиновићеву прозу и поезију Ненада Митрова. „Балада о свести и пустињи” Н. Митрова тематизује овај простор као место контемплације, станиште мисли, најдубљи кут људског бића: „Предворје среће / Је пустиња – веће – / Од свију земаљских уживања – / Спокојне, благе / Без једне љаге, / Без борбе и бурнога бивања. // Пустиња гори! / Дођи и створи / је ризницом опет свих светиња! / Жуд јој распрши, / у себи пак скрши / моћ световних, лажних аветиња!”

Пустиња се код Константиновића пак поставља као место без имена, својеврсна архе-форма, порекло сваког реда, сваке ствари. Улазак у пустињу најрелевантнији је за роман *Мицоловка*, а затим и за *Излазак*, као и роман *Чистији и њрљави*. У *Пенџаџраму* он каже: „Које је онда порекло сваког реда, сваке ствари? Није ли пустиња без имена, без сећања, неизрецива нека пустиња једини њихов завичај? Свака ствар као да је, увек, пореклом из ове пустиње: треба (не може се другачије?) отићи у пустињу, пристати на њу, да би се нужношћу једног света, једне његове ’слике’, родио тај свет.”⁸⁶ У сва три романа пустиња се показује као место почетка потраге за собом, као понор мишљења.

Није случајно што је, пишући о поезији Ненада Митрова, Константиновић препознао сензибилитет који је и њему био једнако близак. Овде је само врло штуро наведен низ појмова и мотива који повезују ова два уметника свакако може остати изазов за неко ново истраживање. Неспорно је, међутим, да је једна од најважнијих заслуга Р. Константиновића по овом питању, управо указивање на биће поезије овог заборављеног песника. И за крај, сигурна сам да би овај навод из *Пенџаџрама* могао да ослика лирског субјекта поезије Ненада Митрова: „Одбијање форме је и ово одбијање свести, покушај да се живи упркос томе што се

⁸⁵ Радомир Константиновић, „Маказе Ненада Митрова”, *Трећи њроџрам*, 27, Београд 1975, 369.

⁸⁶ Радомир Константиновић, *Пенџаџрам, белешке из хотелске собе*, Нолит, Београд 1984, 310.

трагедија одиграла, да се живи и после трагедије. Ово одбијање форме, у жељи да се одбије свест, тежи дубини у коју свест не продире, тежи земљи, оној материји, која се, у овим часовима, одједном открива, као последња могућа земља, као последње могуће моје уточиште, можда чак и као неки мој завичај који сам, у неразумности, у мојој верности свести, постојаности и коначности, непромишљено напустио. ... Ја сам игра ове антиномије, овог противречја мог Ја, антиномије између воље и свести, између покрета и непокрета, и то игра та антиномија Ја а не ја сам, који сањам непокрет, излазак из овог противречја бића што игра јер је противречно, у овом сну о миру и тријумфу, у наређеној стварности.”⁸⁷

---

⁸⁷ Исто, 349–350, 271.